

„Moje rodné Vítkovice mají nezaměnitelný genius loci“

MF Dnes, 10.3.2018

Svůj vztah k městu líčí v seriálu Ostravské stopy režisér a animátor Ilja Novák

S Ostravou je výtvarník, režisér a animátor Ilja Novák spjat celý život. Přestože se dnes už drží v ústraní, svůj osobitý pohled na věc nezapře. „V Mariánských Horách žiju pětadvacet let. Moje žena tady vyrůstala, a tak mi navrhla, ať se přestěhujeme z Vítkovic sem. Říkala, že Mariánské Hory jsou zelené plíce Ostravy. Sakra, to jsme se ‚kvyli‘. Ještě tady jela ocelárna. Nedalo se tu ani dýchat. Teď, jak ji převzali soudruzi z Ruska a zavřeli ji, tak je klid. Oceláři ale nemají do čeho píchnout. A všechen smog jde nyní z Enháčka, což zase smrdí jinde, třeba v Bartovicích,“ vypráví s ironickým úsměvem. V 70. letech, po zaučení v Praze, se Novák zapracovával v nově založeném ostravském studiu animovaného filmu Prométheus. To sice dříve působilo v Praze, ale tehdejší ředitel Krátkého filmu Kamil Pixa se jej rozhodl přenést více na východ. Kontakty mezi Prahou a Ostravou byly svébytné. „Vždycky jsem byl rád, když jsem měl Prahu ve zpětném zrcátku,“ říká. O to více se tak prý mohl soustředit na práci. A být v Ostravě, to byla ve své době i výhodná pozice. „Pixa mě ve studiu trpěl, i když s mou matkou v emigraci to bylo na pováženou. Připadal jsem si jako jednooký mezi slepými. V Ostravě to však bylo výhodné, věděl jsem, že dostaneme v rámci firemního plánování prachy na autorský film, že záleží jenom na mně, jestli se toho zhostím. V Praze by byla o peníze daleko větší šavlovačka. Porotám pak bylo jedno, jestli vzniká dobrý film v Ostravě, nebo v Praze,“ vzpomíná animátor.

Z Barona se stal trezorový film K jeho nejznámějším dílům patří autorské snímky Veselé Vánoce aneb Karlíkovo zimní dobrodružství a Co vy na to, pane barone? Přestože měl Novák volnou ruku, výsledek se soudruhům nezamlouval a nutili jej do cenzury. V případě Barona neustoupil, a tak se z titulu pro olympiádu ve Spojených státech stal na čas i trezorový film. Dnes na to vzpomíná s úsměvem, ale kritikou zrovna nešetří. „Moje krédo je, že animovaný film je to jediné poctivé, co jsem v životě zvládl. Patřil jsem totiž k té světové špičce, ke které tehdy náležel český animovaný film. Když se dnes píše o ostravském animovaném filmu a bývalý kolega Vladimír Mráz říká, že on je veterán animovaného filmu, tak se už ani smát nemůžu. Měl jsem štěstí, že jsem tovaryšil v Praze u mistrů z Bratří v triku. A uspěl jsem – brali mě jako sobě rovného.“

Dětství spjaté se stalinismem, filmem i divadlem

Spousta vzpomínek Ilji Nováka je pak spjata s Vítkovicemi, kde prožil své dětství. „Moje rodné Vítkovice mají nezaměnitelný genius loci. Cítíte ho na každém kroku,“ vypráví. Novákovo dětství je poznamenáno pokřiveným stalinismem, ale i svéráznou optikou naivního dítěte. „Vyrůstal jsem na náměstí Jiřího z Poděbrad, tehdy to bylo náměstí Rudé armády. Park, co jej uzavírá, to byl Stalinův sad. Nyní park Jožky Jabůrkové. Tam jsme chodili řídit. A pak jsme chodili na strusku na haldě. Tam, kde je nová Místecká, tak v zadní části. Byly tam i odkalovací jímky. Tekla u nich teplá voda, v zimě i v létě, smrděla a pěníla. Jako kluci jsme tam chodili, fajně se v ní koupalo,“ směje se dnešní dvaasedmdesátník. V 50. letech začal poznávat svět i prostřednictvím filmu a divadla.

„Chodili jsme do kina Mír a Jas. Za korunu dvacet se promítaly grotesky. Víím, že když začínala televize, za dvacetník jsme chodili na čumendu do klubu Svazu československo-sovětského přátelství, což byli soudruzi tíhnoucí k Sovětskému svazu. Z jedné strany na nás čuměl sádrový Lenin, Stalin a Gottwald. A my seděli na zemi a nahoře malý aparát, jenom ti státníci byli velcí, a na malé obrazovce úžasné paskvily, což byl pro nás tehdy obrovský zážitek. Psaly se roky 1952 a 1953.“ Rozhodující vliv na kariéru Ilji Nováka měl ale dětský soubor loutkového divadla v Zábřehu jménem Radost. „Jak byla ještě fabrika Urxovy závody, jak smrděly do luftu, to muselo i půl Orlové lehnout, když to v ní jednou bouchlo, tak tam pro děti existoval loutkový soubor Radost. Já byl většinou ‚mluvič‘. Hráli jsme kus Kovář a smrt, v Chrudimi nám získal čestné uznání,“ líčí se zaujetím.

V Radosti se hrálo černé divadlo

Soubor měl přestavěné hasičské auto, děti i dospělí loutkoherci seděli na pryčnách a objížděli republiku. „Měli jsme své uniformy, zelené teplákové soupravy s emblémem ‚Urxovy závody: loutkový soubor Radost‘. Hráli jsme o tom, jak Smrt, což byl symbol západního imperialistického světa, útočí na dělný lid, který reprezentoval Kovář.“ Děti tehdy vedla soudružka Saldanovičová a v duchu dobové ideologie svým svěřencům barvitě líčila, jak to musí imperialistům natřít. „Pojala onen kus jako černé divadlo, což byla tehdy móda, oblíkli jsme se do černých hábitů – vypadali jsme jak muslimky v burkách – a různě jsme pohazovali balonky, kovadlinami a hnátami, aby ten kontrast, střet dvou světů, svět agresivity a zpátečnictví a komunistický svět... No, aby se opravdu serval. Uspěli jsme na celé čáře. Porota nás nemohla minout, ten těžký ideologický náboj... Kdyby nás vypoklonkovali, bralo by se to jako vlastizrada. Dali nám čestné uznání,“ dodává Ilja Novák. Právě tady někde prý vzplanul malý ohýnek výtvarného ducha, který se posléze rozhořel právě v Prométheovi.

V Ostravě to bylo výhodné. Věděl jsem, že záleží jen na mně, jestli se filmu zhostím.

Filmový tvůrce Profesní kariéra animátora Ilji Nováka je z velké části spojena s ostravským studiem Prométheus. Foto: Alexandr Satinský, MAFRA

Profil Ilja Novák

Filmový režisér, výtvarník a animátor Ilja Novák se narodil roku 1945 v Ostravě. Vystudoval pedagogickou fakultu, poté se přihlásil do nově vznikajícího studia Prométheus – ostravské pobočky Krátkého filmu. V Ostravě se společně s Karlem Trlicou a Milanem Lesniakem zasadili o rozvoj animace. V roce 1992 založil na Ostravské univerzitě Ateliér animovaného filmu. K jeho nejznámějším dílům patří satirické animované grotesky Veselé Vánoce aneb Karlíkovo zimní dobrodružství a Co vy na to, pane barone?, získal také řadu ocenění na mezinárodních filmových festivalech. Dnes je v důchodu a věnuje se výtvarné činnosti.